De Dalmatia ejusque vegetatione

Soli naturam, geographicum loci situm mutuamque partium, quibus componitur distributionem, ad vegetationem regionis cujuslibet plurimum facere, immo huic specialem aspectum indere, quo ab illa dissitarum regionum facillime dignoscatur, neminem in re herbaria vel modice excultum profecto latere credo. Quam ob rem botanicis praestantioribus ea semper fuit consuetudo, ut potius de plantis alicujus loci sermonem essent instituturi, totius de ejusdem positione, forma atque natura quaedam praemitterent, ac ex his operis ducerent veluti exordium. Quibus et ego, licet impar, vestigiis insistens pauca, generalia, et prius ad rem facientia de Dalmatiae solo et vegetatione exponenda suscipiam.

Generalia

Dalmatiam, ejusque confinia ob variis bellorum casus, dominorumque quibus inservivit arbitrium, mutationes plurimas easque gravissimas subiere, duabus distinctis partibus constare video, quarum una littoralis, continua, nec mari interrupta, altera insularis. Prior in angustam longamque exporrecta oram consistit, quae exordiens ab aedicula S. Magdalenae prope pagum Jarstenissa sita, qua Sinus Morlac: cum Sinu Neapolitano jungitur (1), et ubi veteris Iapidiae desinit (2), littus efficit boreale-orientale maris Adriatici ad vicum usque ditionis Butuensis in Albania, Popovo selo appellatum, quem prope ultimus extat Dalmatiae terminus, mons scilicet Dubozza nuncupatus. Interjacet regio haec gradus 44° 28' 42" et 42° 10' 12" latitudinis borealis, et gradus 12° 39' 30" et 16° 38' 30" longitudinis orientalis, calculo inito a meridiano parisiensi. Loca notatu digniora hac in Dalmatiae parte juxta ordinem, quo orientibus ex occasu obviam fiunt, sequentia sunt. Primo

---

(1) Prior Canale della Morlacca vel della Montagna, alter Canale di Novigradi vulgo dicti.

(2) Iapidiae veteris pars maxima et magis occidentalis nunc Littorale ungarico, minor et Dalmatiae conterminus nunc Generalato di Carlobago appellatur.

Aenona (3), quam sinistrorsum excipiunt Novegradi ad lacum vel sinum ejusdem nominis (Canale di Novegradi), Corinium (4) ad lacum cognominem, Argyruntum (5) ad lacum Sedanici ripam, quod medium secat regia illa via quae Dalmatia Croatiae jungitur; dein Tinnium aut Tininium (6) ad dextrum Titii latus, arcis fortitudine agrique fertilitate spectabile, ubi forsitan quaerenda est Arduba Dionis Cassii. Sequitur pagus Verlika fonte minerali salutifero et aeris solique amoenitate jucundus; dein Sign, qui forsan Setonia veterum, agro amplissimo, sed hucillic aquis stagnantibus labefactato; Duare magna Tiluri cataracta viatoribus commendabilior; Imota aut Emotha (7) vallem pulcherrimam supereminens, Vergoraz pice minerali notum, ac demum Fort' Opus Naronis aquis circumdatum. Dextrorsum vero post Aenonam antiquae Jaderae (8) turres ac moenia consurgunt, quibus hoc forte Dalmatiae caput praecingitur; dein Zara vecchia quae veteres assurgebat Blandona, ~~post~~ serius Alba maris dicta; postea Vodice tuto ac amplissimo portu nautis bene nota, inde Sibenicum arce montana eleganti, portu capaci, templo magnifico memorabile. Ad dextram Titii ripam, in parvo quodam sinu ab hujusce aquis conflato loco proximo quo veteres stabat olim Scardona, ~~quondam~~ Liburniae caput, parva urbs sedet ejusdem nominis, quam prope pulcherrima illa Titii cataracta strepit, ~~quae~~ viatorum frequentia percelebris (9). Supra Scardonam in collis vertice mollique devexitate ~~[illegible]~~ candicat pagus Devris apud amoenissimum (10) fluentum Cikola perornatum prospectus, cujus in extremitate occidentali mons eminet Promina in latere boreali-orientali antiquae Promonae reliquias exhibens; in extremitate vero orientali ejusdem agri colliculus amoene viret Balina Glavizza dictus, quem circum probabile est veteres extitisse Sinodium. Sibenicum conspiciuntur vicus Castel' Andrija sive Morinje, ad lacum subsalsum ejusdem nominis, postea Vergoglie et Berosa nemoribus circumfusum, dein et secus mare Capocesto, et huic prope Rogosnizza a petrefactis cornuum speciem praeseferentibus ibique copiosis illyricum nomen sortita. Hanc excipit Promontorium Diomedis loco nautis metuendo et Punta della Planca dicto in mare procurrens: dein quo veteres stabat Praetorium juxta Lucium, clarissimum Traguriensem historicum, nunc pagus Trau vecchio vocatus, postea Hyllis peninsula, modo Bossoglina, demum Tragurium (11) Siculorum colonia, originis antiquitate, agri pulchritudine, climatis suavitate conspicuum. Tragurium sequitur tractus litoralis omnium favore amoenissimus (12) montibus septentrionali ex parte defensus, secus mare ad meridiem tendens,

(3) Nunc Nona. Veterum locorum nomina hic adhibita praecipue Pliniana sunt, vel horum defectu ab antiquis geographis desumpta. (4) Carin. Lago di Carin. (5) Obbrovazzo. (6) Knin. (7) Imoski. (8) Zara. (9) Cascata di Scardona, vel Kerka. Illyrice Skradinski Slap. (10) Petrovopolje dictum. (11) Trau. (12) Riviera dei Castelli.

ubi locandum videtur Sicum Olivii aut Siculi Tabulae Peutingerianae, quo in urbe Claudium veteranos misisse tradunt historici. Ibidem pagi modo surgunt lauti ac frequentes ad villicandum aptissimi, quos inter praestant Castel Staffileo, C. Nuovo, C. Vecchio, C. Vitturi et C. Cambi. Qua mare desinit oram hanc jucundissimam lambens jacent circa Salonae rudera, urbium olim dalmaticarum principis, cujus itidem magnitudinem atque divitias viro antiquitatis studioso patriaeque gloriae historiaeque sollicito adhuc demonstrant residua moeniorum firmissima fundamenta, balnea tessellis strata, marmoreae sarcophagorum moles varioribus anaglyphis insignes, alabastra, mortaria, lapides sepulchrales, insculptae gemmae, aurea numismata, ac caetera, quae illinc in dies effodiuntur + vetustatae magnificentiae luculentissima testimonia. Flumen pulcherrimum Salonas praeterfluens, antiquo Hyadri nomine spectatum, illud urbi civitati adscivit, ne hoc quoque tantae urbis vestigium omnino deleret oblivio et vicus ejusdem ruderibus superstructus pari insigniatur nomine. Salonas supereminet Mandetrium vel Andetrium (13) arce munitissima defensum. Mille passus fere a Salonis dissitum, litus marinum obtinet Spalatum, seu Diocletiani imperatoris palatium, unde nomen, moeniis, januis, templis, turri, porta, coelique temperie spectabile, ac ferro dignum, et orbis domino placidum ac suavissimum praebebat recessum. Ad ortum Spalati et ejus mari reliquiae jacent Epetii (14), hoc sequitur Oneum (15) qua Tilurus mari miscetur. Post Oneum, loco nunc Vrullia dicto, floruit olim Pyrantium, si quid communi graeci nominis etymo concedendum, cum utrumque aquae scaturiginem sonet, quae id loci nunc quoque observari volumus (16). Post Pyrantium marinum litus exornat Mucarum (17) ubi quondam Ratanneum, ardui ac praerupti montis Biokovo ad pedem structum, dein Regio Paratholassia veterum, nunc Primorje, ac postremo iterum Port'Opus, ubi utraeque locorum series conveniunt. Sequitur Turris Stagni (18), Slano, Ragusium (19), Epidaurus (20), Castel Nuovo, Rhizinium cum sinu cognomine (21), Perasto, Dobrota, et dextrorsum Stolivo et Perzagno, postea Ascrivium (22), Zuppa, Butua (23), et Pastrovichio, cujus loca praecipua sunt Castel S. Stefano et Castel Lastua, quorum postremo pertinet extremus Dalmatiae vicus Lopsor selo dictus, trans quem Albaniae illa pars incipit, quae Turcarum imperio regitur.

Ex plurimis urbibus, quibus olim regio haec gloriabatur nil hodie superest nisi nomen, vel pagus aliquis earundem ruderibus superstructus, iisdemque quodammodo cognominatus.

(13) Clissa. (14) Stobrez. (15) Almissa. (16) V. Alb. Fortis Viagg. in Dalmazia 2. p. 100. (17) Macarsca.
(18) Stagno. (19) Ragusa, olim Respublica, urbs etiam nunc publicis aedificiis, mitis hyemis tempore, ingeniis clarioribus maxime memorabilis. (20) Ragusa vecchia. (21) Risano, et Sinus Rhizonicus nunc Canal di Cattaro.
(22) Cattaro, urbs antiquitate, atque arce munitissima nota. (23) Budua.

Sic ubi quondam vetus assurgebat Asseria aut Assesia nunc pagus Podgraje, ubi Nedottum vel Nedinum Nadin; praeter loca jam memorata. Buraium Procopii, quae Liburnae Strabonis, fructra quaeruntur nisi arcus nonnulli ~~antiquitate~~ vetustate atque arte spectabiles, vulgo Archi romani, loco Supljacarkva dicto, in Bukovizza ejusdem situm indicarent. Ubi fuerit Dariona oppidum extricatu difficile: videtur tamen verisimile non ita longe a Sibenico abfuisse: ubi Aequum erat, fere nulla nunc temporis hominum habitatio (24). Bilubis veterum successit Bilopolje, Promonae urbi Promina, Naronae denique urbi jam inter dalmaticas praesigni, pagus Viddo, situm tenens atque antiquae gloriae reliquias.

De tota regione litorali etc. (I)

(24) Ejusdem situs juxta Lucium nunc dicitur Kljucich, juxta Lovrich Drjangrad. Vid. Osservazioni di G. Lovrich. Venezia 1776. p. 39.

II ✱ Praeter montes hactenus enumeratos alii etiam assurgunt tum in continente tum in insulis, sed hinc illinc sparsi, nec altitudine ut plurimum ~~necessariis~~ pares. Tales sunt mons Marian (66) prope Spalatum, mons Sant'Elia prope Dolinta (67) mons San Sergio supra Ragusium, mons Vermaz contra Asserium, mons S. Salvatore prope Budvam (68). Insulae propriis, etsi minores, suos habent montes, quales Mons Ossero in insula hujusce nominis (69), San Giorgio in insula Veglio, San Vito in insula Pago (70), San Giorgio in insula Pantadura, mons Guardia in insula Isto (71), Vella Straxa in insula Grossa (72), Veli Kivarh in insula Incoronata (73), Batocchio in insula Zlarin (74), Bol in insula Suvio (75), Straxa in insula Solento (76), San Vito in insula Brattia (77), ~~San~~ San Nicolo in insula Pharia (78), Hum in insula Issa (79), San Giorgio Ladestae (80), Planjak Melitae (81).

Omnes Dalmatiae montes fere una directione a septentrione ad orientem vergunt, nec sylvis vestiuntur, nisi eo in latere, quo regiones boreales ac boreali-orientales prospiciunt. Quoad eorum naturam calcarei sunt, at illius formationis, quae jurassicae nomine geologis innotuit, quamvis ejusdem gradationes minus distinctae sint ac in caeteris aequalis naturae montibus. III

---

(66) alt. ped. paris. 539. (67) alt. p.p. 1718 (68) alt. p.p. 1188. (69) alt. p.p. 1825. (70) alt. p.p. 1063. (71) alt. p.p. 527. (72) alt. p.p. 1025. (73) alt. p.p. 713. (74) alt. p.p. 509. (75) alt. p.p. 360. (76) alt. p.p. 650. (77) alt. p.p. 2401. (78) alt. p.p. 1942 (79) alt. p.p. 1802. (80) alt. p.p. 1299. (81) alt. p.p. 1114.